

Tarih Araştırmalarının ve Tarih Yazımının Önündeki Temel Sorunlar

Basic Problems in History Research and History Writing

Aydın Aktay*

Öz

Pozitivizmin etkisiyle doğa bilim çalışmalarının başarısına öykünen beşeri bilimlerin (tarih ve sosyoloji başta olmak üzere) bir takım yöntem arayış çabaları yanı sıra beşeri bilimleri özellikle tarih başta olmak üzere gerçekliğin bir resmi olmanın çok uzağında umutsuz bir vaka olarak nitelendirenlerin tartışmaları, yöntem ve bilgi güvenilirliği açısından oldukça verimli bir tablo ortaya çıkartmıştır. Bu tartışmaların hangi sorunlar ve çözümler eşliğinde yürütüldüğünü bu çalışmada ortaya koymaya çalışıyoruz. Bu anlamda Türkiye’de ilgili akademik literatürün ve camianın ele aldıkları, yoğunlaştığı sorunların Türkiye’nin özgül durumuyla ilgili olarak farklı olduğu ama dünya genelinde yapılan kadim tarih tartışmalarının da uzağında olmadığı Vico ve Descartes örneğinde gösterilmektedir. Bu çalışmada, Tarih araştırmalarında Türkiye özelinde tarihçilerin karşılaştıkları sorunların listelenmesi yanında tarih biliminin yazımının ve araştırmalarının kadim sorunlarına da işaret edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarih Yazımı, Oryantalizm, Popülizm, Anakronizm, Tarihte Yöntem Tartışmaları, Historisizm, Yenibilim

* Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 4 Nisan 2018

Abstract

Positivism the impact of natural science studies of success to emulate the humanities (history and especially sociology), a number of methods of search efforts, as well as the humanities, especially history especially reality described those discussions as a hopeless case far from being an official, methods and fairly in terms of information reliability revealed an efficient table. We are trying to demonstrate in this study that these discussions are conducted in the presence of which problems and solutions. In this sense, they consider the academic literature and the community concerned in Turkey, Turkey's problems are concentrated is different with regard to specific cases but that the world is in a remote general held on ancient history discussion Vico and Descartes are shown in the example. In this study, the research history of the writing of history, Turkey Besides the listing of issues and problems faced by historians in the ancient custom of the research are made for the sign.

Keywords: History Writing, Orientalism, Populism, Anachronism, Method Discussions in History, Historisizm, Yenibilim,

Giriş

Tarih araştırmalarının günümüzde nasıl bir bilgi üretimine hizmet etmesi gerektiğine dair tartışmalar, ve tarih araştırmacılarının izlemesi gereken prensipler söz konusu edildiğinde, tarih bilgisinin yansız olması yani, objektiflik/olgusalılık ilkeleri üzerinde ve günümüze dair olayların anlaşılmasında bir araç olarak iş görmesi konusunda bir mutabakat göze çarpmaktadır.

Ancak, tarih biliminin ve tarih araştırmacılarının, geçmişi değerlendirme tarzları veya bugünün zemini ve zamanında inşa edilmiş durumuyla tarihçinin, olan bitenleri ne denli bir sıhhatle ve otantisite içinde ele alabileceğinin imkanları konusunda yeterince zengin bir tartışma zemininin ortaya çıktığı rahatlıkla söylenememektedir. Aynı durum, tarih araştırmalarının sıhhatini ve söz konusu gerçekliğe ulaşmanın önünde ne gibi sorunlarının olduğunu belirlemede de göze çarpmaktadır.

Bu çalışmada, özellikle bu sorunlar üzerinde durulmakta ve tarihçileri bekleyen en temel sorunlar belirlenerek sıraya konulmaya çalışılmaktadır. Böylece bu alandaki tartışma zeminine önceden, gerekliliğine inanılmış bir katkı sunulmak hedeflenmektedir.

Bu çalışmada ayrıca, tarih araştırmaları önündeki temel sorunlar belirlenerek sıralanmakta ve tarih araştırmalarında geçerli bir yöntem bulma konusundaki tartışma geleneğinin varlığından haber verilmektedir. Bu yöntem tartışması örneği üzerinden de tarih araştırmalarında izlenmesi gereken en sağlıklı yolun hangisi olduğuna dair bir fikre ulaşmanın imkanları zorlanmaktadır.

Tarih Araştırmalarının Önündeki Temel Handikaplar

Tarihe yaklaşım konusunda araştırmacıların genel olarak ortaya koydukları iki uç ve sağlıklı eğilim söz konusu edildiğinde, iki durum akla gelmektedir: ya **tümden tarihi olayları inkar etmek** ya da **tarihi olay ve şahsiyetleri idealleştirme** formu içinde takdim etmek...

Oysa tarihi olay veya şahsiyetler üzerinden şimdiki ve gelecek zamanı doğru bir zemin üzerinde inşa etmek bu iki sağlıklı yol ile mümkün olmamaktadır. Tabakoğlu'na göre bu iki sağlıklı yol

tercih edildiğinde, araştırılan tarihi olay ya da şahsiyet üzerinde gerçekçi ya da bütünlükçü bir bilgiye bir fikre ulaşmak mümkün olmamaktadır (Tabakoğlu,2012:21).

Aslında tarih araştırmaları ve yazımı ile ilgili sorunların kronik olan bu örnekleri dışında daha birçok sorundan söz edilebilir ki, bunlar da en az söz konusu diğer sorunlar kadar büyük bir problem alanını işgal etmektedir.

Bu minvalde, tarih araştırmalarında araştırmacıları bekleyen en büyük handikaplar içinde pek çok sorundan daha söz edilebilir:

Birinci sorun; **Anakronizme düşme tehlikesidir.** Bu tehlike, yüz-yılı aşkın bir süredir aydınlanmacı ve pozitivist batı formasyonu ile biçimlendirilmiş, adeta formatlanmış bir kafayla (modern) geçmişte olmuş bitmiş olayları (tarih), bugünün bu objektifliği zedeleyen durumumuzla, anakronizme düşmeden ne ölçüde sıhhatli bir değerlendirmeye tabi tutabileceğimizle ilgilidir. Anakronizm ile malul bazı araştırma örnekleri tarihçilerin, genellikle Osmanlı tarihine yönelirken modern zihin parametrelerini temsil eden “özel mülkiyet”in izlerini sürmede, “sivil toplum”, ve “güçler ayrılığı” ilkesinin temellerini aramada veya demokrasinin, rasyonalitenin mevcudiyet imkanlarını soruşturmada görülmektedir.

Sözgelimi günümüzdeki çok kültürlülük, çok hukukluluk tarzı tartışmalara katkı anlamında, Osmanlı İstanbul’undan ne tür imkanlar bulunduğu dair izler sürüldüğünde söz konusu anakronik yaklaşımdan etkilenmek büyük olasılıktır. Ki, pek çok sosyal bilim araştırmasında özellikle tarih alanında ortaya konan performanslarda bu tarz maluliyetler, sorunlar çok açık bir biçimde tespit edilebilmektedir.

İkinci sorun; **Oryantalist bakış açısından kurtulamamaktır.** Bu durum ise Özellikle Osmanlı Tarih incelemeleri üzerinde bugünün araştırmacısını, zihninin formatlandığı bir başka durum olan oryantalist etkilerden ne kadar azade kılabileceğimizle ilgilidir. Ki bu etkilerin tarih araştırmacılarına baskısının birkaç yüz yıllık bir inşa sürecini hatırlamamızı gerektiren bir geçmişi vardır.

Meriç kitabında, oryantalizmin sosyal bilimlere ve araştırmalarına

etkilerini “sömürgeciliğin keşif kolu” olarak tanımlıyordu. Sadece bu ifade bile, aslında oryantalizmin maskesini indirme rolünü ifa ediyordu ama, Meriç’in bu konudaki en büyük katkısı, Edward Said’in, oryantalizmin söylemsel düzenini ifşa eden şaheserini bize tanıttmasıdır (Meriç,1993).

Edward Said’in meşhur “Oryantalizm” adlı kitabı, Doğu toplumları tarihi ile oryantalizmin zihinleri inşa eden yönlerini ele veren bir içeriğe sahiptir. Buna göre, üretilmiş bir Doğu kavramsallaştırması karşısında karşıtlandırılmış, Batı kavramının hiyerarşik olarak üstte durduğu bir bakış açısına bizi zorlayan yönlerinin, Doğu’yu nasıl bir takdimle bize sunduğunu bu kitabında Said, olduğa ustaca bir üslupla ve içerikle bizlere anlatır (Said,2004).

Bu anlatımın varıp dayandığı temel varsayım: Doğu’nun gerçekte var olmayan ama batılı zihinde inşa edilmiş bir imaj bir hayalden ibaret olduğudur.

Said’in, oryantalizmin zihinleri inşa eden yönlerini ifşa eden bu analizleri İşlam dünyasının, sosyal bilimler alanında çalışmalar yapan aydınları üzerinde bu konuda daha temkinli olmaları konusunda olduğu uyarıcı olmuştur. Bu uyarıların en önemli kazanımları daha sonra yapılan çalışmalarda kendini gösterir. Bu konuda Asaf Hüseyin’in çalışması örnek niteliğindedir (Hüseyin,1991).

Oryantalizmin, Doğu imajını üretmesi bilindiği gibi Doğu’yu; tek adam yönetmelerinin egemen olduğu, rasyonaliteden ve demokrasi geleneğinden kopuklukla açıklaması ile ilgilidir, despotizm ve egzotizm ile özcü ve indirgemeci bir genellekle tüm doğu toplumlarına bu özellikler şamil kılınır. Buna, Doğu toplumları tarihinin harem, gizemli kadın, fantezi içeren binbir gece masalları kabilinden bir meraka konu edilmesi de eklenince oryantalist Doğu inşasının gerçekteleğiğİ görölür. Bu gerçekteleğiğinden beridir de bunun dışında bir söylem geliştirmek adeta imkansız hale gelmektedir.

Osmanlıya bakan tarihçilerin çoğunda da aslında -Said’in Batılı oryantalistler eliyle üretilen Doğu imajı, hayaline benzer bir biçimde-, Osmanlı diye bir vakıadan değil, bunlar eliyle üretilmiş

bir Osmanlı imajından söz edilebilir. Çoğu zaman bu etkilerden azade bir bakış açısını ortaya koyma hassasiyetine rağmen bu hassasiyeti en derinden taşıyan tarihçilerin bile bundan kaçınmadıklarını görürüz.

Üçüncü sorun; **Popülizmin batağına düşmektir.** Tarihi olayların ve tarihle ilgili iddiaların modern tüketici formatına sahip ilgili bireylerince nasıl bir tüketim hevesiyle popülizme dönüştürüldüğü de bir vakıa olarak öne çıkan bir başka durumdur. Tarih bu kişiler için adeta geçmişin eğlenceli, eksantrik, gizemli ve dinleyene haz veren dinledikçe tüketilen bir fırsat ve imkanlar alanıdır.

Nitekim, son zamanlarda görsel ve yazılı medya alanında, özellikle sosyal paylaşım ağlarında popülerlik kazanan pek çok tarihçinin tarih alanındaki çalışmaları ve buna dair programları popüler kültürün bir tüketim malzemesine ve kültür endüstrisinin meta üretim sektörlerine hizmet etmektedir. Bunun, tarih araştırmalarının ve tarihçilerin, zamanla gerçek verilerle ortaya bilgi üretme amacından çok, söz konusu endüstriye hizmet etmek ve tüketim kültürünün bir enstrümanı olarak değerlendirilmek gibi dramatik sonuçları ortaya çıkmaktadır.

Vurguladığımız bu handikapların dışında tarih araştırmaları ve yazımında başka ciddi sorunlar da bulunmaktadır. Bunlar; tarih okumalarında veya yazımında; **dönemsel ayrıştırmalar yapmanın, analogiler kurma takıntısının** ya da **tarihi kronolojik sırayla izlemenin** de ayrıca üzerinde durulması gerekir.

Tarih okumalarında, dönemsel ayrıştırmalar yapmanın sakıncalarının bir örneği olarak, Osmanlı İstanbul'u denildiğinde 1453-1699 yılları arasında kapsayan Klasik Osmanlı Dönemi kastedilmektedir. Ancak, bu şekilde yapılan bir dönemselleştirme şeklinin, öncesi ve sonrası ile sanki hiç ilişkisi olmayan, etkilenmeyen bir siteril zaman anlayışı temeline oturan bir zihin maluliyeti ürettiği söylenebilir.

Jenkins, bu durumu şöyle betimliyor: "Tarih ile geçmişin birbirinden farklı içerikler taşımasının en büyük nedeni tarihçinin, belli bir tarihsel konu üzerinde çalışırken seçiciliğe gitme zorunluluğudur. "İçerikler" neredeyse sınırsız olduğundan, hiçbir tarihçi

geçmişteki olayların bütünlüğünü kapsayamaz. Geçmişte olanların ancak bir bölümü aktarılabilir ve hiçbir tarihinin anlatımı, geçmişe tam olarak karşılık gelmez" (Jenkins, 1997: 22).

Tarih araştırmalarında parça-bütün ilişkisini zedeleyen tekil olaylar ve bunların üst üste diziliminden elde edilecek verilerin tarihin bütünsel olarak kavranmasını zorlaştırmak gibi bir sonuç doğuracağına dair eleştiriler bu anlamda ön plandadır.

Tarih araştırmalarını olumsuz besleme potansiyeli olan bir başka handikap olan ve tarih araştırmacılarının ya da yazıcılarının sıkça müracaat ettikleri tarihsel olaylar arasında **Analojiler kurma takıntısının** muhtemel olumsuz sonuçları hakkında da Toprak, önemli bir uyarı yapar:

"Farklı zamanların ve kültürel-tarihsel kontekstlerin düşünürleri, toplumsal doktrinleri ve hareketleri karşılaştırıldığında bazı «tarihsel analogiler"e, benzerliklere varılabilir. Bu benzerlikler çekici olduğu kadar aldatici da olabilmektedir. Kimi kez bu benzerlik ya da analogiler yapay, ipuçları yanlış çıkar ya da benzerlikler temel farklılıkları örtebilir. Ama yine de yapay benzerliklerin ardında toplum bilimsel bir varsayım, bir siyasal yapı modeli, bir dönüşüm tipolojisine açılım sağlayan derin ve temel bağlantılar ortaya çıkarabilen durumlar oluşabilir." (Toprak,2015).

Tarih gibi öznelliğimizin her an devrede olduğu, tarihselliğimizin ön plana çıkmak konusunda oldukça sızmaların mümkün olabileği bir alanda geçmişin olan bitenlerin bugünün kafasıyla değerlendirildiği bir alanda dikkat edilmesi gereken oldukça geniş bir handikablar listemiz vardır. Bu çalışmada bunlardan birçoğu belirlenerek bu konuda bir farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ancak bu handikapların ne olduğu ve bunlara karşı ne gibi zihinsel tedbirlerle yola çıkılması gerektiği de değerlendirilmeyi bekleyen bir başka konudur. Söz gelimi tarihin inşa edici yönlerinden azade bir şekilde müstakil bir bakışla olayları değerlendirmeyi bir tarz tarihi inkarla mümkün gören Ali şeriatı'deki "Dört Zindan" dan biri olan Tarihe, bu şekilde bir yaklaşım biçimi pozitivist bir bakış açısını hatırlattığı ve ona doğru bir kapı açtığı için üzerinde tartışılmayı gerektiren ve hemen kabullenilmesini zorlaştıran bir tavidir (şeriatı,1992).

Ki bu tavır, **historisizm** takıntısı ile kendini katı gerçekçi bir nesnel duruşla ortaya koyar ki bunun tercümesi aslında pozitivistizmdir. Bu tavra yönelik endişeleri Toprak şöyle değerlendiriyor: "Historisizm ilkelerine bağlı kalmak, somut koşulların ya da tarihsel dönemlerin özelliklerini ve farklılıklarını göz önünde tutmak zaman zaman önem kazanır. Tarihçi bu kaygıyı sürekli yaşar. Öte yandan modernleşmeye eğilen bir araştırmacı "anti-historik" olma kaygısıyla ya da "dönemlerin farklılığı" gerekçesiyle geçmişe yüz çevirir; kuramsal-toplumbilimsel analiz kapılarını kapar. Bu nedenle ne körü körüne historisizme saplanmak, ne de dünü dışlayan bir "sosyoloji"yi bellemek gerekir." (Toprak,2015).

Yine Dilthey'in tarihsel olayların doğru anlaşılması için o tarihsel olayların yaşandığı zamana ve zemine bizzat empati ile yani o tarihsel olaylara bizzat katılmayı öneren yöntemi de bu anlamda bir çözüm olanağı sunabilecek bir bakış açısıdır. Tarihin hermenötik süreçlerle değerlendirilmesini bize öneren yorumsamacı yaklaşım tarzı ve pozitivistizmin açıklamacı tarih anlayışına karşı Weber'yen anlamacı, yorumlamacı yaklaşımı da yine söz konusu handikapları aşmada değerlendirilmesi gereken bakış açıları olarak ve bu sorunların aşılmasında çözüm imkanları olarak düşünülebilirler.

Acun'un tarih alanında ve yazımında bir dönem etkili olmuş yöntem tartışmaları ile ilgili yerleşik durumu işaret eden soruları önemlidir: " Gerçekte pozitivist tarih anlayışının ya da modern tarihçiliğin öngördüğü gibi tarih ile tarihçi arasında bir ayırım yapmak, tarihçinin tarihe etki etmediği ve böylece geçmiş olduğu gibi yansıtan "nesnel" bir tarih yazımı mümkün müdür?"(Acun,2006:112).

Dilthey'e göre, "*tabiat bilimcisi, müdahil olmadığı olayları dışarıdan gözlemliyordu. Hâlbuki tarihsel olayları dışarıdan bu şekilde gözlemlemek bu anlamda mümkün değildi. Çünkü gözlemleyen, gözlemlediği nesne ile yakından benzeşiyordu ve geçmişi tekrar yaşamakta ve tekrar düşünmekteydi. Tabiat bilimlerinin aksine, tarih benzersiz ve tekrar etmeyen olaylarla doluydu. Bu benzersiz olaylar, düzenliliği reddetmekte ve genel geçer kanunların çıkarılmasını engellemekteydi*" (Acun, 2006; 112-113).

Yani aslında Dilthey, tarihsel olayların biricikliği ve tekrarlanamazlığı ön kabulünden beslendiği için tarihsel olaylardan nesnel bir gerçeklik inşa etme yönündeki birebir analogiler üretme tarzındaki tarih yöntemi önerilerine bu yönüyle karşı çıkmaktadır.

Vico ve Descartes'in Tarih Yazımı İçin Bir Yöntem Tartışması Örneği ¹

Comte, Marx, ve Hegel başta olmak üzere tarihin ve toplumun belli doğal yasalar çerçevesinde değişmez ilişkilerle anlaşılabilirceği fikri ve kendilerinin bu yasaları buldukları/bulabilecekleri iddiası aslında yeni değildir. Onlardan çok zaman önce İbni Haldun bunu müjdelerken bir başka ardılı Giambattista Vico (1668-1744), *Scienza Nuova* (Yeni Bilim) adlı yapıtında bunu tarih bilimine bakışın doğa bilimlerinden farkını anlatırken ortaya koymaya çalışmıştır. Kitabının yayımlandığı ilk zamanlar beklenen yankıyı yapmayan bu çalışma yüz yıl sonra Almanca ve Fransızca'ya çevrilmiştir (Göka;1999:31).

Vico, zamanının doğal ve beşeri bilimlere yaklaşımını bu eseriyle tersine çevirmiştir. O'na göre, doğru bilginin türeyeceği olgular, akılcıların (Descartes; Rasyonalizm) ve deneyimcilerin (Bacon; Amprisizm) sandıkları gibi doğal olgular değil tarihsel ve toplumsal olgulardır. Çünkü, doğanın aksine tarih ve toplum bizzat bizim yaptığımız ve neden olduğumuz dolayısıyla doğrudan tanıma olanağına sahip olduğumuz bir şeydir; buna karşın doğa bilimleri kendi alanlarında bile doğruyu ele geçirmekten uzaktır.

Vico, bu söyledikleriyle insanın yapıp etmelerinin bir ürünü olan tarih ve toplumun anlaşılmasının insanın yapıp etmelerinden bağımsızca var olan doğanın anlaşılmasından daha kolay olacağını iddia etmektedir. Bu açıdan Vico, hakikatin bilgisine ulaşma şansını açısından doğa bilimlerine, beşeri bilimler karşısında hiç şans tanımamış, özellikle 19. Yüzyıl'da bir ezbere dönüşen doğa bilimle-

1 "Vico ve Descartes'in tarih yazımı ile ilgili yöntem tartışmasının daha ayrıntılı bir içeriği için "Descartes'a Karşı Bir Tarih Fedaisi: Vico", adlı makaleye bakılabilir. (Aktay,2012).

rinin bilgilerinin kesinliğine karşı da postmodern zamanlara, yani günümüze büyük bir savunma, hatta taarruz imkanları vermiştir.

Sosyal bilimler alanında doğal bilimlerdeki benzer bir kesinlikte bilginin veya yöntemin imkanlarının sorgulandığı ve sosyal bilimlerde metodoloji tartışmaları için büyük bir imkanı içeren Vico'nun bu iddialarının özellikle Descartes'çi tarih karşıtlığına karşı olan yönlerinin incelenmesi özellikle bu açıdan çok önemlidir.

17. yüzyılın düşünce dünyası kendini doğa bilimlerinin sorunlarına verdi ve tarih sorunlarını bir yana bıraktı. Çünkü hakim düşünce kesin ve güvenilir olan gerçek bilginin imkanını bulmaktı. Descartes'e göre tarih ne kadar ilginç ve öğretici olursa olsun bu niteliğe sahip bir bilgiyi bize vermeye uzak görünüyordu. Bu yüzden Descartes tarihin bir bilgi disiplini olabileceğine ihtimal vermiyordu.

“Eski bir çağın insanları ile birlikte yaşamak yabancı ülkelerde yolculuk etmek gibidir. Kendi adetlerimizi daha tarafsız yargılamak ve doğdukları ülkeden hiç çıkmamış insanlar gibi kendimizden farklı olanları küçümseyip alay etmemek için, başka insanların adetleri hakkında bir şeyler bilmek yararlıdır. Ama kendi yurtlarına yabancılaşarak çok uzun süreli yolculuk edenler bugün bizim aramızda olup bitenlerden habersiz kalırlar. Kaldı ki tarihsel anlatımlar betimledikleri olayları asla tam olarak betimlemeyip önemli ve önemsiz diyerek olaylar arasında keyfi tercihlerde buldukları için kolaylıkla bizi yanıltabilirler. Tarih anlatımından hepimizin zihninde kalan da kahramanların çılgınlıkları çoğu insan bu çılgınlıklara kendini oldukça kaptırabilir ve nahoş olaylara sebebiyet verebilir (Collingwood,1996:93).

Böylelikle Descartes ile ifadesini bulan tarihe karşı güven duymayan kuşkuculuk, tarihçilerin cesaretlerini kırmaya dönük bir işlevi deruhte ediyordu. Ancak, bir takım tarihçiler bunu bir meydan okuma olarak algılayıp eleştirel tarihçiliğin imkanını gösterme denemelerine soyundular bu minvalde yeni Descartes'çileri anabiliriz. Bu anlayışı benimseyen ekol'e Descartes'çi tarih okulu da denebilir.

Descartes'çi Tarih okulunun genel eğilimi keskin bir biçimde tarih dışıydı. Bu durum Descartes'çiliğin tarih kuramını çökerten gerekçelerin başı olmuştur. Tarihselci düşünce hareketi de diyebileceğimiz bu ekolün varlığı bile Descartes'çiliğin sonunu müjdelere gibiydi. Ancak Descartes'çilik düşüncesine keskin bir şekilde ilkelere bazında gerçek saldırı Vico ile başlar.

Tarih Karşıtı Descartes'e karşı Vico'da Tarih Tutuculuğu

Vico, Napoli'de yazdığı yapıtında (**Scienza Nuova**), Descartes'e cevap vererek: Tarihsel yöntemin ilkelerini dile getirerek, matematiksel bilginin geçerliliğini yalanlamamış, ama başka hiçbir bilgi türünün olanaklı olmadığını ön gören Descartes'çi bilgi kuramını yalanlamıştır. Bunun için hakikatin açık ve seçik bir tasarım olduğu yollu Descartes'çi ilkeye saldırır. Bunun aslında ancak öznel ya da psikolojik bir ölçüt olduğunu belirtir.

“Benim tasarımlarımı açık ve seçik düşünmem, onların doğru olduğunu değil, ancak benim onlara inandığımı kanıtlar” (Collingwood, 1996:98) diyerek Vico, bunu söylerken inancın algılarımızın canlılığından kaynaklandığını söylüyordu. “Bir tasarım ne denli yanlış olursa olsun açıklığı ile bizi inandırabilir de” diyerek Descartes'in açık seçiklik olarak bilinen kuramını altüst etmiştir.

Vico, bize gereken şeyin bilineni bilinemeyenden ayırt edeceğimiz bir ilkedir diyerek “**verum factum**” dediği kuramından bahseder. Buna göre bir şeyi doğru olarak bilmenin ve onu yalnızca algılamamanın tersine, anlayabilmenin koşulu, onu bilenin kendisinin yapmış olmasıdır. Bu ilkeye göre “doğayı tanrı, matematiği insan kavrayabilir. Çünkü birincisi tanrının; ikincisi insanın üretimidir” der, Vico. “**verum factum**” ilkesinden, kesinlikle insan aklınca yapılmış bir şey olan tarihin, insan bilgisinin bir nesnesi olmaya özellikle uygun olduğu sonucu çıkar (Collingwood, 1996:99).

Vico, tarihsel süreci insanların dil, gelenek, hukuk, hükümet vb. dizgeleri kurup geliştiren bir süreç olarak görür. Yani, tarihi, insan topluluklarının ve onların kurumlarının tarihi olarak görür. Tarihin planı tümüyle insanın planıdır ve toplulukların dokusu insanın içinden kaynağını bulmuş ayrıntısı ile kavranabilir bir

“**factum**” içerir. “**factum**” burada insan doğası anlamına gelmektedir.

Vico'nun Scienza Nuova'sı

Scienza Nuova; Parçalardan oluşmuş bir sistem; içinde, her parçanın sistemin bütünü için konulmuş ilkelerle her defasında ilişkiye sokulduğu genel ve evrensel tarih üzerine büyük bir denemedir. Bu nedenle yapıt, tekrarlar ve karanlık noktalarla doludur, ama dahi bir araştırmacının tutkulu bir arayışını yansıtır. Tarih felsefesi alanındaki ilk örnek olduğunun keşfi iki yüz yıl sonra yapılmıştır.

Vico, tarihin anlaşılmasında doğru ile olgunun birlikte ele alınmasını istemekle Descartes'çi kartezyen gelenekten kendini ayırır. Böyle olunca da, felsefi doğruluğa, ona göre, her zaman dillerin, göreneklerin, yasaların ve kurumların insani dünyasında bize açılmış olan “filolojik bir kesinlik olarak” ulaşabilir. Vico, teorik doğruluk ile insani-pratik alanın bilgisinin imkanı arasında yapılmış olan kartezyen ayrımı, Hegel gibi, doğru ile olgu arasında diyalektik bir ilişki sağlayarak aşmak ister. Bu nedenle Descartes'in küçümsediği “filoloji”yi, tarihsel olaylar hakkında diller aracılığı ile haber almamızı sağlayan bu bilimi bir “felsefi bilim” düzeyine yükseltir (Karataş,1998:28).

Vico, böylece Hegel' den bu yana verilmiş olan adla “tin felsefesinin” modern doğa bilimlerine göre önceliğini savunur (Özlem,1999:207).

Vico'ya göre tarih hem ileriye hem de geriye doğru akan çevrimsel, döngüsel bir süreçtir. Bu tanımlama biçimi, geleneksel pozitivist paradigmanın tarihi düz bir hat üzerinde ilerleyen bir süreç olarak tanımlamasından oldukça farklı bir tanımlamadır. Comte'un Üç Hal Yasası olarak formüle edilen bu doğrusal tarih anlayışına karşı Vico, Tanrılar, Kahramanlar ve İnsanlık Çağı üçlemesi yapar. Birinci çağ teolojik; ikincisi metafizik; üçüncüsü rasyonel bir çağa işaret eder. Bu tarih anlayışına göre; Tanrılar çağı teokratik, kahramanlar çağı mitolojik, insanlık çağı ise rasyoneldir. İlk iki çağ poetik çağlardır, hayal gücü egemendir, son çağ aklın egemenliğinde kurulmuş bir rasyonel düşünüş çağıdır. Bu ayrıma uygun olarak Vico, üç dil ve yazı türü (kutsal-simgesel ve dünyasal), üç

tip doğal hukuk ve siyasal topluluk, vb. ayırır. Vico, A. Comte gibi tarihin her yerinde teslis yapar, üçler görür (Özlem,1999: 210).

Vico'nun tarih döngüsü olarak ifade ettiği tüm çağlar, tarihin akışı içinde kendi içlerinde dönerler. İnsanlığın bu kurallı ve tip-sel akışı, anarşiden düzene, ilkel ve kahramanca göreneklerden akılcılaştırılmış ve sivilleştirilmiş göreneklere geçildiği sürece, ilerleyen bir süreçtir. Ama ne var ki sürekli sivilleşme anlamında "sürekli ilerleme" diye bir şey de yoktur. Aslında tarihin gerçek telosu "düşüş" ve "batış"tır. İlerleyen bir süreçten, "corso"dan, bir geriye "ricorso" geçilir ve yeni bir barbarlık dönemine geçilir. Görüldüğü gibi Vico, tarihin akışının çevrimsel bir yorumunu yaparak yönünü döngüsel olarak belirler. Bundan sonra tarihin ereğinin ne olduğu sorunu Vico'ya göre; doğal olan tarihsel bir akış içinde tarihe düşüşler egemendir. Hümanitenin vurgusunu yapar sivilliğe yaptığı gibi ancak her ikisine de erek olarak tarihte rol biçtiği söylenemez (Özlem,1999: 211).

Sonuç

Tarih yazımını ve araştırmalarını etkileyen belki de yanlış yönlendiren bazı sorunların bu çalışmada belirlenerek tek tek listelenmesinin, bu sorunların farkındalığı ile oluşacak bir bilince çözüm ve katkı davetiyesi anlamında bir kapı açacaktır. Bu yüzden, bu çalışmamızda, tarih alanında yapılmış en verimli tartışmalardan birisi olan iki yetkin ve klasik isim üzerinde durduk: Vico ve Descartes.

Sadece tarih biliminin anlaşılması tartışmalarının değil aynı zamanda sosyal bilimlerde bilgi ve yöntem arayışlarının bir imkanı ve hermenötik geleneğın birikiminin değerlendirilmesi açısından Vico ve Descartes, önemli iki uğrak noktasıdır. Bu noktadan geçmeyen, tarih veya sosyal bilim metodolojisi sorunsalını çözümlenemeyen her araştırma eksiklik taşıyacaktır. Bu eksikliğin giderilmesine ve sosyal bilimlerde metodoloji sorunsalı ile ilgili literatüre mütevazı bir katkı amaçlı bu çalışmada bu amaca yönelik bir seyir izlenmiştir. Buna göre pozitivizmin bildik iddiası karşısında tarihsel referanslar anlamında sadece İbni Haldun, Marx, Hegel, Dilthey gibi isimler yok, aynı zamanda Vico'da, **Scienza Nuova**'sıyla "ben de varım" diyor, Descartes'ın karşısında...

Aydın Aktay

Bunun dışında, çalışmanın asıl amacı olan tarih araştırmaları ve yazımının önündeki temel sorunları belirlemek anlamında bu çalışmada;Tümden tarihi olayları inkar etmenin ya da tarihi olay ve şahsiyetleri idealleştirme formu içinde takdim etmenin; anakronik bakış açısına düşmenin, Oryantalist perspektifin, Pozitivizmin ve historisizmin ürettiği sorunlar; Popülizm eğiliminin; dönemsel ayrıştırmalar yapmanın; analogiler kurma takıntısının ya da tarihi kronolojik sırayla izlemenin ürettiği/üretebileceği sorunlara işaret edilmiştir.

Kaynakça

- Acun, F. (2006), "Tarihte Objektiflik Tartışması", Muhafazakar Düşünce, 2 (7), s. 109-125, Ankara. Erişim tarihi:10-04-2015: http://www.obarsiv.com/cts_zaffer_toprak.html
- Aktay, Aydın. (2012), "Tarih Düşmanı Descartes'a Karşı Bir Tarih Fedaisi: Vico", Müfredat Dergisi Ekim Sayı:08, Ankara
- Bottomore, T. (1990), "Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi", Ayraç, İstanbul
- Collingwood, R.G, (1996), "Yöntem üzerine konuşmalar" Çev: Dinçer Kurtuluş, Gündoğan yayınları, Ankara.
- Göka, Erol; Abdullah Topçuoğlu; Yasin Aktay,(1999), "Önce söz vardı (Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme)", Vadi Yay, Ankara.
- Hüseyin, Asaf.(1991), "oryantalistler ve islamiyatçılar-oryantalist İdeolojinin Eleştirisi", (Derleme),2.Baskı, İnsan yay. 274 sayfa, İstanbul.
- Jenkins, K. (1997), "Tarihi Yeniden Düşünmek", Dost Kitabevi, Ankara.
- Karataş, M. Veysel. (1998), "Tinsel Bilimlerde Yöntem Arayışları", İtaki Dergisi, Sayı: 6, Sh,28, Sakarya.
- Meriç, Cemil. (1993), Oryantalizm, Sosyoloji Notları, İletişim Yayınları, ss. 345-349, İstanbul.
- Özlem, Doğan. (1996), "Tarih Felsefesi" Anahtar Kitaplar, 2. Baskı, İstanbul
- Said, Edward. (2004), Oryantalizm, Batı'nın Şark Anlayışları, IV. Baskı, (Çev. Berna Ünler), Metis Yayınları, İstanbul.
- Şeriati, Ali. (1992), "**İnsanın Dört Zindanı**",Çev: Prof. Dr. Hüseyin Hatemi, İşaret Yayınları, 4. Baskı, 80 Sayfa, İstanbul.
- Tabakoğlu, Ahmet. (2012), "Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı" Kitabı İçinde, "Osmanlı İctimai Yapısının Anahatları", sh.21, Editör: Mehmet Zencirkıran, Dora Basım Yayın, 3.Baskı, Bursa
- Toprak, Zafer. (2015), Güncel - Çağdaş Türkiye Tarihi Seminerleri "2005-2006 Popüлизм ve Türkiye'deki Boyutları"